

17.12
г. м. 1

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

1814 - 1861

П О Е З І Ї

I

ДИТВИДАВ ЦК ЛКСМУ

1940

Т. Г. Шевченко 1845 року

Офорт. Автопортрет.

849k1
L2134

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

1814 - 1861

П О Е З І Ї

I

Контрольний примірник
271772

обов'язковий примірник

~~**КОНТРОЛЬНИЙ ЕКЗЕМПЛЯР**~~

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ
ЛЕНІНСЬКОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ СПІЛКИ МОЛОДІ УКРАЇНИ
ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

1940

0.87.12 + 891.79 - 93

ДЛЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Державна Публічна
БІБЛІОТЕКА УРСР
ІНВ. 1292290

Редактор-упорядчик В. Барбарич

Художній редактор В. Невський

Технічний керівник М. Лиманова

Коректор Т. Біліч

*

Одєблїт № 29. Уповнов. Головлїту
№ 271. Замовл. № 1622. Тираж 15.000.
2¹/₂ друк. арк. 2,3 облїк. авт. арк.
Формат паперу 82 x 110 ¹/₃₂. Здано на
виробництво 8-1 39 р. Підписано до
друку 13-1 40 р. Чергове видання
№ 8.

*

Друкарня ім. Ленїна, Одеса,
Пушкінська, 18.

БІБЛІОТЕКА
Академії Наук
УРСР

~~13672~~

Державна Республїканська бібліотека
для дітей ім. Ленїнського комсомолу
м. Київ-190, вул. Ленїнська, 10.

ЗАПОВІТ

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.

Як понесе з України
У синєє море
Кров в'орожу... отоді я
І лани і гори —
Все покину і полину
До самого бога
Молитися... А до того —
Я не знаю бога.

Киргизькі діти - жебраки. На другому плані Шевченко.

Мал. Т. Г. Шевченка.

**ДУМИ МОЇ, ДУМИ МОЇ,
ЛИХО МЕНІ З ВАМИ!**

(Уривок)

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?..
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?..

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас —
Де ж мені вас діти?..
В Україну ідіть, діти!
В нашу Україну,
Попідтинню, сиротами,
А я — тут загину.

Там найдете щире серце
І слово ласкаве,
Там найдете щиру правду,
А ще, може, й славу...

Привітай же, моя ненько!
Моя Україно!
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!

У давній Україні
...у давній Україні

Говорили вони
Мов Україно!
Можливо, хотів

МЕНИ ТРИНАДЦЯТИЙ МИНАЛО...

Мені тринадцятий минало.
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було?
Мені так любо, любо стало,
Неначе в бога . . . . .
Уже прокликали до паю,¹
А я собі у бур'яні
Молюся богу... І не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було?
Господнє небо і село,
Ягня, здається, веселилось!
І сонце гріло, не пекло!

---

¹ До паю — до розподілу їжі.

Та недовго сонце гріло,
Недовго молилось...
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся, дивлюся:
Село почорніло,
Боже небо голубее —
І те помарніло.
Поглянув я на ягнята —
Не мої ягнята!
Обернувся я на хати —
Нема в мене хати!
Не дав мені бог нічого!..
І хлинули сльози,
Тяжкі сльози!.. А дівчина
При самій дорозі
Недалеко коло мене
Плоскінь вибирала
Та й почула, що я плачу,
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози
І поцілувала. . . . .

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє... Лани, гаї, сади!..
І ми, жартуючи, погнавши
Чужі ягнята до води.

Бриднѣ!..¹ а й досі, як згадаю,
То серце плаче та болить,
Чому господь не дав дожить
Малого віку у тім раю.
Умер би, орючи, на ниві,
Нічого б на світі не знав,
Не був би в світі юродивим,
Людей і бога не прокляв!..

---

¹ Бриднѣ — химерні мрії, дурниця.

ВІТЕР З ГАЄМ РОЗМОВЛЯЄ...

Вітер з гаєм розмовляє,
Шепче з осокою;
Пливе човен по Дунаю
Один за водою.
Пливе човен води повен —
Ніхто не спиняє;
Кому спинить? — Рибалоньки
На світі немає.
Поплив човен в синє море,
А воно заграло...
Погралися гори - хвилі —
І скіпок не стало.

Недовгий шлях, — як човнові
До синього моря, —
Сиротині на чужину,
А там — і до горя.

Пограються добрі люди,
Як холодні хвилі;
Потім собі подивляться,
Як сирота плаче;
Потім спитай — де сирота?
Не чув і не бачив...

ВІТЕР І ТАЄМНИЙ
... ШЕПІТ

Вітер з таємною
Шепіт з околиць
Пісня рівня по думці
Один за подобою
Пісня рівня води рівня
Ніхто не спить;
Кому спити? — Рівнянки
На світі немає.
Пісня рівня в синє море,
А воно здрівало...
Порваніся гори - кряк —
І скіпок не стало.

Невільний шук — як рівня
До синього моря,
Сиротини ви ружми,
А там — і до моря.

ДУМКА

Тече вода в синє море,
Та не витікає;
Шука козак свою долю,
А долі немає.
Пішов козак світ - за - очі;
Грає синє море,
Грає серце козацькеє,
А дума говорить:

— Куди ти йдеш, не спитавшись?
На кого покинув
Батька, неньку старенькую,
Молоду дівчину?
На чужині не ті люди,
Тяжко з ними жити;
Ні з ким буде поплакати,
Ні поговорити.—

Сидить козак на тім боці,—
Грає сине море.
Думав, доля зустрінеться,—
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі
На той бік ключами.
Плаче козак — шляхи биті
Заросли тернами...

**ТЕЧЕ ВОДА
СПІД ЯВОРА...**

(Уривок)

Тече вода спід явора
Яром на долину.
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.

Тече вода ізза гаю
Та попід горою.
Хлюпощуться качаточка
Поміж осокою.
А качечка впливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

ДУМИ МОЇ, ДУМИ МОЇ, ВИ МОЇ ЄДИНІ...

(позитив)

Думи мої, думи мої,
Ви мої єдині;
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині.
Прилітайте, сизокрилі
Мої голуб'ята,
Ізза Дніпра широкого
У степ погуляти
З киргизами убогими.
Вони вже убогі,
Уже голі... Та на волі
Ще моляться богу.
Прилітайте ж, мої любі,
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

Кара шпірутенами.

Мал. Т. Г. Шевченка.

2. Т. Г. Шевченко—1621

271772
Державна Республіканська бібліотека
для дітей ім. Ленінського комсомолу
м. Київ-190, вул. Баумана, 60

САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ...

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тільки дівчата .
Та соловейко не затих.

У в'язниці.

Мал. Т. Г Шевченка.

І ВИРІС Я НА ЧУЖИНІ...

І виріс я на чужині
І сивію в чужому краї:
То садинокому мені
Здається — кращого немає
Нічого в бога, як Дніпро
Та наша славная країна...
Аж бачу—там тільки добро,
Де нас нема. В лиху годину
Якось недавно довелось
Мені заїхати в Україну,
У те найкраще село...
У те, де мати повивала
Мене малого і вночі
На свічку богу заробляла;
Поклони тяжкі б'ючи,
Пречистій ставила, молила,
Щоб доля добрая любила
Її дитину... Добре, мамо,
Що ти заранне спати лягла,
А то б ти бога прокляла
За мій талан.

Аж страх погано
У тім хорошому селі:
Чорніше чорної землі
Блукають люди. Повсихали
Сади зелені, погнили
Біленькі хати, повалялись,
Стави бур'яном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли,
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть!..

.....
І я, заплакавши, назад
Поїхав знову на чужину.

І не в однім отім селі,
А скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві...

.....
Погано дуже, страх погано
В оцій пустині пропадать!
А ще поганше на Україні
Дивитись, плакати і мовчати!

А як не бачиш того лиха,
То скрізь здається любо, тихо,
І на Україні добро.

Між гóрами старий Дніпро,
Неначе в молоці дитина,
Красується, любується
На всю Україну.
А понад ним зеленіють
Широкії села,
А у селах у веселих
І люди веселі.
Воно б, може, так і сталось,
Якби не осталось
Сліду панського в Україні!..

.....

.....

А як не бачити того шкря-
То скрізь відгукують ті ж
І на Україні добро.

ЯКБИ МЕНІ ЧЕРЕВИКИ...

Якби мені черевики,
То пішла б я на музики,
Горенько моє!
Черевиків немає;
А музика грає, грає,
Жалю завдає!
Ой піду я боса полем,
Пошукаю свою долю,
Доленько моя!
Глянь на мене, чорнобриву,
Моя доле неправдива,
Безталанна я!
Дівчаточка на музиках
У червоних черевиках, —
Я світом нужу.
Без розкоші, без любові
Зношу свої чорні брови,
У наймах зношу!

ЯКБИ ВИ ЗНАЛИ, ПАНИЧІ...

Якби ви знали, паничі,
Де люди плачуть живучи,
То ви б елегій не творили
Та марне бога б не хвалили,
На наші сльози сміючись.
За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм.
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози! Я не знаю,
Чи єсть у бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм,
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом край села.
Мене там мати повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала

Хата Гр. Ів. Шевченка (батька поета) в Кирилівці.

Мал. Т. Г. Шевченка.

В свою дитину... В тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло... Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую — у могилу
Нужда та праця положила.
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),

Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. А ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята. Я до школи —
Носити воду школярам.
Брати на панщину ходили,
Поки лоби їм поголили!¹
А сестри! сестри! Горе вам,
Мої голубки молодії!
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости чужії,
У наймах коси побілюють,
У наймах, сестри, й умрете!

Мені аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села!
Такії, боже наш, діла
Ми творимо у нашім раї
На праведній твоїй землі!
Ми в раї пекло розвели,
А в тебе другого благаєм.
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо
І їх сльозами поливаєм.
А може й те ще... ні, не знаю,
А так здається... сам єси...

---

¹ Лоби їм поголили — тим, кого забирали в солдати, голили чуприни.

(Бо без твоєї, боже, волі
Ми б не нудились в раї голі)
А може й сам на небесі
Смієшся, батечку, над нами
Та, може, радишся з панами,
Як править міром! Бо дивись:
Он гай зелений похиливсь,
А он зза гаю виглядає
Ставок, неначе полотно,
А верби геть понад ставом
Тихесенько собі купають
Зелені віти... Правда, рай?
А подивися та спитай!
Що там твориться у тім раї!
Звичайне, радість та хвала
Тобі єдиному святому
За дивнії твої діла!
Отим бо й ба! Хвали нікому,
А кров, та сльози, та хула, —
Хула всьому! Ні, ні! Нічого
Нема святого на землі...
Мені здається, що й самого
Тебе вже люди прокляли!

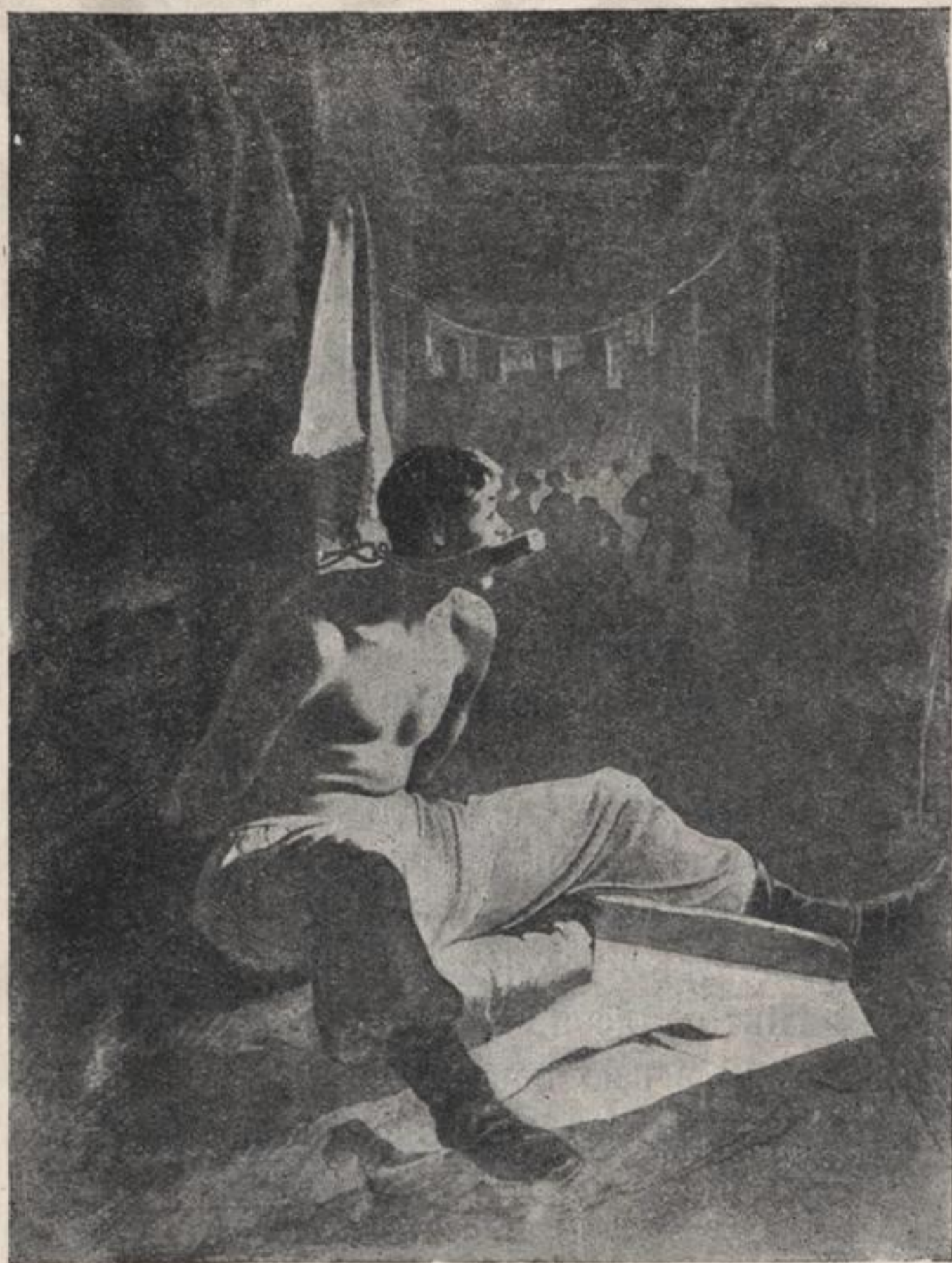

І ЗОЛОТОЇ Й ДОРОГОЇ...

І золотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодої:
А іноді така печаль
Оступить душу, аж заплачу.
А ще до того, як побачу
Малого хлопчика в селі.
Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісіньке під тиню
Сидить собі в старій ряднині.
Мені здається, що се я,
Що це ж та молодість моя.
Мені здається, що ніколи
Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки. Що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращії літа.
Що він не знатиме, де дітись
На сім широкім, вольнім світі,
І піде в найми, і колись,
Щоб він не плакав, не журились,
Щоб він денебудь прихилився,
То оддадуть у москалі.¹

---

¹ Москалі — так називали солдатів царської армії.

У в'язниці. Кара колодкою.

Мал. Т. Г. Шевченка.

РЕВЕ ТА СТОГНЕ ДНІПР ШИРОКИЙ...

(Уривок з поезії „Причинна“)

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз-у-раз скрипів.

ЯК МАЮ Я ЖУРИТИСЯ...

Як маю я журитися,
Докучати людям,
Піду собі світ - за - очі —
Що буде, те й буде.
Найду долю—одружуся,
Не найду—втоплюся,
Та не продамся нікому,
В найми не наймуся.
Пішов же я світ - за - очі,
Доля заховалась;
А воленьку люди добрі
І не торгували,
А без торгу закинули
В далеку неволю...
Щоб не росло таке зілля
На нашому полі.

СОН

На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать.
Воно сповитеє кричало
У холодочку під снопом.
Розповіла, нагодувала,
Попестила; і ніби сном,
Над сином сидя, задрімала.
І сниться їй той син Іван
І уродливий, і багатий,
Уже засватаний, жонатий —
На вольній, бачиться, бо й сам
Уже не панський, а на волі;
І на своїм веселім полі
Удвох собі пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть.
Та й усміхнулася небога.
Прокинулась — нема нічого.
На Йвася глянула, взяла
Його тихенько сповила
Та, щоб дожать до ланового,
Ще копу дожинать пішла.

І ДОСІ СНИТЬСЯ...

13078
І досі сниться: під горою,
Між вербами та над водою,
Біленька хаточка. Сидить
Неначе й досі сивий дід
Коло хатиночки і бавить
Хорошее та кучеряве
Своє маленькеє внуча.

І досі сниться: вийшла з хати
Веселая, сміючись, мати,
Цілує діда, і дитя
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки, і годує,
І спать несе. А дід сидить,
І усміхається, і стиха
Промовить нишком: — Де ж те лихо?
Печалі тії, вороги? —

І нищечком старий читає,
Перехрестившись, „отче наш“.
Крізь верби сонечко сіяє
І тихо гасне. День погас,
І все почило. Сивий в хату
Й собі пішов опочивати.

**ОГНІ ГОРЯТЬ,
МУЗИКА ГРАЄ...**

Огні горять, музика грає,
Музика плаче, завиває;
Алмазом добрим, дорогим
Сіяють очі молодії;
Витає радість і надія
В очах веселих,—любо їм,
Очам негрішним, молодим.
І всі регочуться, сміються,
І всі танцюють. Тільки я,
Неначе заклятий, дивлюся
І нишком плачу, плачу я.
Чого ж я плачу? Мабуть, шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.

Катя киргизка - наймичка.

Мал. Т. Г. Шевченка.

О ЛЮДИ!
ЛЮДИ НЕБОРАКИ!

О люди! люди небораки!
Нащо здалися вам царі?
Нащо здалися вам псарі?
Ви ж таки люди, не собаки!

Вночі і ожеледь, і мряка,
І сніг, і холод. І Нева
Тихесенько кудись несла
Тоненьку кригу попід мостом.
А я, отож таки вночі,
Іду та кашляю йдучи.
Дивлюсь: неначе ті ягнята,
Ідуть задрипані дівчата,
А дід (сердешний інвалід)
За ними гнеться, шкандибає,
Мов у кошару заганяє
Чужу худобу. Де ж той світ!?
І де та правда!? Горе! Горе!

Ненагодованих і голих
Женуть (последний долг отдать),
Женуть до матері байстрят
Дівчаточок, як ту отару.
Чи буде суд? Чи буде кара
Царям, царятам на землі?
Чи буде правда між людьми?
Повинна быть, бо сонце стане
І осквернёну землю спалить.

Я НЕ НЕЗДУЖАЮ, НІВРОКУ ...

Я не нездужаю, нівроку,
А щось такеє бачить око,
І серце жде чогось. Болить,
Болить, і плаче, і не спить,
Мов негодована дитина.
Лихої, тяжкої години,
Мабуть, ти ждеш? Добра не жди,
Не жди сподіваної волі —
Вона заснула: цар Микола
Її приспав. А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сокиру —
Та й заходиться вже будить.
А то проспить собі, небога,
До суду божого страшного!
А панство буде колихать,
Храми, палати мурувать,
Любить царя свого п'яного,
Та візантійство прославлять,
Та й більше, бачиться, нічого.

ДОЛЯ

Ти не лукавила зо мною,
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала. Ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
— Учися, серденько, колись
З нас будуть люди!— ти сказала.
А я й послухав, і учивсь,
І вивчився. А ти збрехала.
Які з нас люди? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо даліше: даліше слава,
А слава — заповідь моя.

З М І С Т

	Стор.
Заповіт	3
Думи мої, думи мої, лихо мені з вами! (Уривок)	6
Мені тринадцятий минало	8
Вітер з гаєм розмовляє	11
Думка	13
Тече вода спід явора ... (Уривок)	15
Думи мої, думи мої, ви мої єдині	16
Садок вишневий коло хати	18
І виріє я на чужині	20
Якби мені черевики	23
Якби ви знали, паничі	24
І золотої й дорогої	28
Рече та стогне Дніпр широкій	30
Як маю я журитися	31
Сон (На панщині пшеницю жала)	32
І досі сниться	33
Огні горять, музика грає	34
О люди! люди небораки	35
Я не нездужаю, нівроку	38
Доля	39

с 874
L507

Ціна 1 карб. 35 коп.

8514

Вст. каб. №